

Łomża 07.12.2012

**Rada Miejska
Łomży**

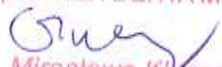
Przesyłam w załączeniu **projekt Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w Łomży na lata 2012-2014.**

Celem głównym Projektu jest skuteczny rozwój systemu pieczy zastępczej w Łomży, ze szczególnym uwzględnieniem rodzicielstwa zastępczego.

Podstawą opracowania 3-letniego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w Łomży jest art.180 pkt 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Zgodnie z w/w ustawą zadania związane z zapewnieniem dzieciom opieki zastępczej należą do zadań własnych powiatu / miasta na prawach powiatu.

Z up. PREZYDENTA MIASTA

Mirosława Kłoczek
ZASTĘPCA PREZYDENTA MIASTA

Uchwała nr
Rady Miejskiej Łomży
z dnia 19 grudnia 2012 r.

**w sprawie przyjęcia Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w Łomży
na lata 2012 – 2014**

Na podstawie art. 12 pkt.11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142 poz. 1592; zm. Dz. U. z 2002 r. Nr 23, poz. 220; Nr 62, poz. 717; Nr 162, poz. 1568; Dz. U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1055; Nr 116, poz. 1203; Nr 167, poz. 1759; z 2005 r. Nr 172, poz. 1441, Nr 175, poz. 1457; Dz. U. z 2006 r. Nr 17, poz. 128, Nr 175, poz. 1457, Nr 181, poz. 1337, Nr 48, poz. 327, Dz. U. z 2007 r. Nr 48, poz. 327, Nr 138 poz. 974, Nr 173 poz. 1218, Dz. U. z 2008 r. Nr 180 poz. 1111, Nr 223 poz. 1458, z 2009 r. Nr 52 poz. 420, Nr 92, poz. 753, Dz. U. z 2010 r. Nr 28, poz. 142 i 146, Nr 40, poz. 230, Nr 106, poz. 675, Nr 157, poz. 1241, Dz. U. z 2011 r. Nr 21, poz. 113, Nr 149, poz. 887, Nr 217, poz. 1281) w związku z art. 180 pkt 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, poz. 887; Dz. U. Nr 228, poz. 1690; z 2012 r. Dz. U. poz. 579) uchwała się, co następuje:

§ 1

Przyjmuje się do realizacji Program Rozwoju Pieczy Zastępczej w Łomży na lata 2012 – 2014 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2

Traci moc Uchwała nr 497/LXVII/10 z dnia 29.09.2010 w sprawie przyjęcia Programu Pomocy Rodzinie na lata 2010 – 2015.

§ 3

Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Łomża.

§ 4

Uchwała wchodzi z dniem podjęcia.

Przewodniczący
Rady Miejskiej Łomży

Maciej Andrzej Borysewicz

Kadry Prawny

mgr Lech Pisarenko

**PROGRAM ROZWOJU
PIECZY ZASTĘPCZEJ
W ŁOMŻY**

Wstęp

Rodzina jest wartością bezcenną. Pozytywne wpływy wychowywania w rodzinie są związane przede wszystkim z realizowanymi w rodzinie celami, wzajemną więzią uczuciową, pełnionymi w rodzinie rolami oraz wzorcami wzajemnego komunikowania się. Dobrej rodziny w procesie wychowania oraz wzrastania dzieci i młodzieży nie jest w stanie zastąpić nikt, dlatego polityka państwa oraz wszelkie działające instytucje samorządowych i organizacji pozarządowych powinny być nakierowane na pomoc udzielaną rodzinie i w rodzinie.

W sytuacjach kryzysowych, gdy rodzina nie jest w stanie poradzić sobie z problemami, tj. nie może, nie potrafi bądź nie chce zajmować się dzieckiem zachodzi konieczność udzielania pomocy, wsparcia zewnętrznego lub interwencji. W takiej sytuacji, w myśl konstytucyjnej zasady pomocniczości, dziecko ma prawo do pomocy w tym pieczy zastępczej: „Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych”, tak stanowi Konstytucja RP (art. 72 ust.2). Konwencja o prawach dziecka zobowiązuje Państwa – Strony do zapewnienia specjalnej ochrony i pomocy dzieciom czasowo lub stale pozbawionym środowiska zastępczego lub nie mogącym, ze względu na swe dobro, w nim przebywać (art. 20). Przepisy te podkreślają rangę i znaczenie praw dziecka, w tym do pieczy zastępczej.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, poz. 887 z późn. zm.) zobowiązuje powiat do organizowania dzieciom pozbawionym wsparcia rodzin naturalnych – opieki zastępczej w formie rodzinnej lub instytucjonalnej. W celu zapewnienia takiego wsparcia tworzy się Program Rozwoju Pieczy Zastępczej w Łomży na lata 2012 – 2014, którego celem jest dalsze ograniczanie opieki instytucjonalnej na rzecz rodzinnej opieki zastępczej, organizowanie wszechstronnego wsparcia dla rodzin zastępczych, podejmowania działań umożliwiających powrót dzieci do domu rodzinnego oraz zabezpieczenie środków finansowych na realizację tych zadań.

Program Rozwoju Pieczy Zastępczej w Łomży

Program zawiera diagnozę sytuacji pieczy zastępczej na terenie Miasta Łomży, podstawy prawne programu oraz kierunki rozwoju systemu pieczy zastępczej, w tym limit rodzin zastępczych zawodowych na lata 2012 – 2014.

Postawą prawną Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej jest ustawa z dnia 09 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz .U. Z 2011 r. Nr 149, poz. 887)

I. Piecza zastępcza

System pieczy zastępczej to zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców.

Pieczka zastępcza zapewnia:

- 1) Realizację planu pracy z rodziną lub gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka;
- 2) Przygotowanie dziecka do:
 - a) godnego, samodzielnego i odpowiedzialnego życia,
 - b) pokonywania trudności życiowych zgodnie z zasadami etyki,
 - c) nawiązywania i podtrzymywania bliskich, osobistych i społecznie akceptowanych kontaktów z rodziną i rówieśnikami, w celu łagodzenia skutków doświadczania straty i separacji oraz zdobywania umiejętności społecznych,
- 3) zaspokojenie potrzeb emocjonalnych dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb bytowych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalno – rekreacyjnych.

Pieczą zastępcza sprawowana jest w formie:

- 1) rodzinnej,
- 2) instytucjonalnej.

Formami rodzinnej pieczy zastępczej są:

1) rodzina zastępcza:

- a) spokrewniona,
- b) niezawodowa,
- c) zawodowa, w tym zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego i zawodowa specjalistyczna,

2) rodzinny dom dziecka.

Rodzinę zastępczą lub rodzinny dom dziecka tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, u których umieszczono dziecko w celu sprawowania nad nim pieczy zastępczej.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 06 czerwca 2011r. wprowadziła zmiany w klasyfikacji rodzin zastępczych, tj. od 1 stycznia 2012 roku rodzinę zastępczą spokrewnioną tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, będący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka. /poprzednio tj. do końca grudnia 2011r. tworzyły ją osoby w różnym stopniu spokrewnione z dzieckiem/.

Natomiast rodzinę zastępczą zawodową lub rodzinę zastępczą niezawodową tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, niebędący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka.

Rodzina zastępcza oraz prowadzący rodzinny dom dziecka zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie.

II. Charakterystyka pieczy zastępczej na terenie Miasta Łomży

1. Rodzinna piecza zastępcza.

Rodziną opiekę zastępczą w mieście Łomży od 1999 r. organizował Ośrodek Adopcyjno -Opiekuńczy w Łomży. Od 2012 r. zadanie to kontynuuje **Centrum Pieczy Zastępczej w Łomży, które jest organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej w rozumieniu ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.**

Dzieci częściowo bądź całkowicie pozbawione opieki rodzicielskiej umieszczane są w rodzinach zastępczych, w wyjątkowych wypadkach umieszczane są w placówkach opiekuńczo – wychowawczych.

Od 1999 roku dzieci w wieku do lat 10 na mocy postanowienia Sądu są zabezpieczane i umieszczane w rodzinnej opiece zastępczej. Sąd prowadząc postępowanie opiekuńcze kieruje pismo do Centrum Pieczy Zastępczej w Łomży o wskazanie kandydatów na rodzinę zastępczą. W wyjątkowych sytuacjach /dzieci nastoletnie/ nie ma kandydatów na rodzinę zastępczą, wówczas sąd orzeka o umieszczeniu w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Na terenie miasta Łomży w 2011 r. zastępczą formą opieki i wychowania objętych było **62** dzieci, umieszczonych w **33** rodzinach zastępczych zawodowych, niezawodowych i spokrewnionych. Dzieci są umieszczane w miarę wolnych miejsc w rodzinach zastępczych niezawodowych i zawodowych. Współpraca z sąsiedni powiatami umożliwia umieszczanie dzieci w rodzinach zastępczych zamieszkałych na terenie tych powiatów a w razie potrzeby dzieci z innych powiatów są umieszczane w rodzinach zastępczych w Łomży.

Tabela 1.**Rodzaje rodzin zastępczych i liczba dzieci w nich przebywających na
przełomie lat 2008 -2012**

	2008	2009	2010	2011	2012 / stan 01.12.12 r.
Liczba rodzin zast. spokrewnionych	23	21	21	21	14
Dzieci w rodz. zast. spokrewnionych	34	29	31	31	23
Liczba rodz. zast. niezawodowych	9	9	8	8	16
Dzieci w rodz. zast. niezawodowych	28	20	16	16	26
Liczba rodz. zast. zawodowych	4	4	4	4	4
Dzieci w rodz. zast. zawodowych	16	18	15	15	18
Razem dzieci	78	67	62	62	67

wykształcenie	kobiety	mężczyźni
podstawowe	2	0
zawodowe	7	7
średnie	8	6
wyższe	3	4

**Wykształcenie
opiekunów
zastępczych na
terenie Łomży i
powiatu
łomżyńskiego**

Tabela 2.**Liczba rodzin zastępczych w Łomży w latach 2008-2012.**

	2008	2009	2010	2011	2012/ stan 01.12.12r.
Liczba rodzin zast. spokrewnionych	23	21	21	21	14
Liczba rodz. zast. niezawodowych	9	9	8	8	16
Liczba rodz. zast. zawodowych w tym rodz. pełniących funkcję pogotowia rodzinnego	4 1	4 1	4 1	4 1	4 1
RAZEM	36	34	33	33	34

Tabela 3.

**Dzieci umieszczone w rodzinach zastępczych w Łomży w 2012
z uwzględnieniem wieku i przyczyn umieszczenia.**

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba dzieci			
		w rodz. zast. spokrewnio- -nych	w rodzinach zast. niezawodo- -wych	w rodz. zast. zawodowych	
				ogółem	W tym pełniących funkcję pogotowia rodzinnego
1	2	3	4	5	6
1	Dzieci w pieczy zast. w wieku	3	10	16	7
1.1	Poniżej 1 roku	-	2	5	1
1.2	Od 1 roku do 3 lat	-	2	3	2
1.3	Od 4-6 lat	1	1	3	1
1.4	Od 7-13 lat	-	3	5	3
1.5	Od 14-17 lat	2	-	-	-
1.6	Od 18-24 lat	-	-	-	-
2	Dzieci umieszczone w pieczy zast. z tego na skutek:				
2.1	sieroctwa	1	-	-	-
2.2	pólsieroctwa	-	-	4	-
2.3	Uzależnienia rodziców w tym:				
2.3.1	Od alkoholu	2	3	6	4
2.4	Przemocy w rodzinie	-	3	1	1
2.5	Bezradności w sprawach opiek-wych	-	-	2	1
2.6	Niepełnosprawności co najmniej 1-go z rodziców	-	-	-	-
2.7	Długotrwałej lub ciężkiej choroby co najmniej 1 z rodz.	-	-	-	-
2.8	Ubóstwa	-	-	-	-
2.9	Bezrobocia	-	-	-	-
2.10	Nieodpowiednich warunków mieszkaniowych	-	2	-	-
2.11	Pobyty za granicą co najmniej jednego z rodziców /praca zarobkowa/	-	-	-	-
2.12	inne/zrzeczenie blankietowe/ bezdomność	-	2	3	3
3	Dzieci cudzoziemców	-	-	-	-
4	Małoletnie matki	-	-	-	-

Tabela 4.***Dzieci umieszczone w pieczy zastępczej w roku 2012.***

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba dzieci		
		W rodzinach zastępczych spokrewnionych	W rodzinach zastępczych niezawodowych	W rodzinach zastępczych zawodowych
1	Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej z tego:	3	10	16
1.1	Z rodziny naturalnej	3	7	11
1.2	Z rodzinnej pieczy zastępczej	0	0	0
1.3	Z instytucjonalnej opieki zastępczej	0	0	0
1.4	Inne /szpital/ OIK	0	3	5

Rodzinie zastępczej udziela się pomocy pieniężnej na częściowe pokrycie kosztów utrzymania każdego umieszczonego w niej dziecka. Wysokość miesięcznej pomocy pieniężnej, do końca grudnia 2011 r. uzależniona była min. od wieku dziecka, stanu zdrowia dziecka oraz od stopnia pokrewieństwa.

Od 1 stycznia 2012 r. wysokość pomocy /z mocy ustawy/ uzależniona jest od typu rodziny zastępczej.

-Rodzinie zastępczej spokrewnionej świadczenie na częściowe pokrycie kosztów utrzymania dziecka wypłacane jest w wysokości 660 zł miesięcznie.

-Rodzinie zastępczej zawodowej, niezawodowej lub rodzinnej placówce opiekuńczej świadczenie na pokrycie kosztów utrzymania dziecka wynosi 1 000 zł miesięcznie.

Zawodowa rodzina zastępcza otrzymuje miesięczne wynagrodzenie w wysokości nie niższej niż 2 000 zł. Funkcjonujące na terenie naszego miasta zawodowe rodziny zastępcze otrzymują miesięczne wynagrodzenie w wysokości 2 000,00 zł - 2 635,20 zł brutto. Finansowanie zadań z zakresu opieki zastępczej, zarówno rodzinnej jak i instytucjonalnej do końca 2011 r. należało do zadań powiatu.

Od 1.01.2012 r. gmina właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka przed umieszczeniem go po raz pierwszy w pieczy zastępczej ponosi odpowiednio wydatki w wysokości:

1. 10% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka – w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej;
2. 30% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka – w drugim roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej;
3. 50% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka – w trzecim roku i następnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej;

W Łomży świadczenia rodzinom zastępczym od 2002 r. wypłaca MOPS /zadanie powiatu/.

MOPS jako gmina jednocześnie ponosi wydatki za pobyt dzieci w pieczy zastępczej.

Poniżej Tabela 5 przedstawia jak kształtowały się wydatki na rodziny zastępcze w okresie czterech ostatnich lat. Koszty utrzymania rodzin zastępczych i dzieci w rodzinach zastępczych w poprzednich latach były uzależniane od wieku dzieci i ich stanu zdrowia. Miesięczne świadczenie na dziecko było zróżnicowane. Wysokość wynagrodzenia rodzin zastępczych uwarunkowana była liczbą dzieci powierzonych opiece. Od 2012 roku świadczenia są stałą kwotą.

Tabela 5.

Koszty utrzymania rodzin zastępczych oraz wychowanków rodzin zastępczych ponoszone przez Miasto Łomża w latach 2008-2011.

	2008	2009	2010	2011
Roczne koszty utrzymania dzieci w rodz. zast. w zł	588 704,00 zł	485 415,00 zł	511 518,00 zł	516 002,00 zł
Koszty wynagrodzeń rodzin zastępczych zawodowych	75 292,00 zł	129 032,00 zł	126 242,00 zł	96 616,00 zł
Dodatkowe świadczenia dla rodzin zastępczych przewidziane ustawą	0	0	0	0
SUMA	663 996,00 zł	614 447,00 zł	637 76,00 zł	612 618,00 zł

Pełnoletni wychowankowie rodzin zastępczych w Łomży mają zabezpieczone mieszkania chronione. Jedno mieszkanie jest przeznaczone dla chłopców i jedno dla dziewcząt. Opiekunami usamodzielnienia będą rodzice zastępczy. Natomiast opiekę pedagogiczną nad samodzielnie mieszkającymi wychowankami będzie sprawował koordynator rodzin zastępczych.

Tabela 6.

Koszt systemu zastępczej opieki rodzinnej w mieście Łomży

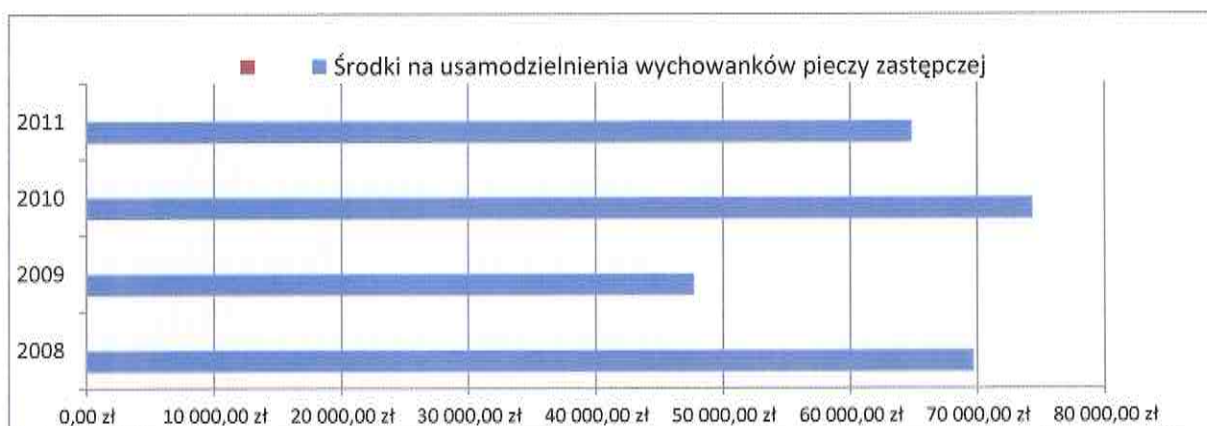
	2008	2009	2010	2011
Koszty na rodziny zastępcze i dzieci w rodzinach	663 996,00 zł	614 447,00 zł	637 760,00 zł	612 618,00 zł
Koszty organizatora pieczy zastępczej	308 991,00 zł	354 960,00 zł	360 117,00 zł	387 126,00 zł
SUMA	972 987,00 zł	969 407,00 zł	997 877,00 zł	999 744,00 zł

W latach 1999-2011 zadania organizatora rodzinnej pieczy zastępczej realizował Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy w Łomży we współpracy z MOPS. Od 2012 r. organizatorem pieczy zastępczej w Łomży jest Centrum Pieczy Zastępczej.

Świadczenia na usamodzielnienie dla pełnoletnich wychowanków zastępczych form opieki.

Pełnoletnim wychowankom opuszczającym **placówki opiekuńczo-wychowawcze**, młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapeutyczne, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, zakłady poprawcze oraz **rodziny zastępcze**, przysługuje pomoc pieniężna na kontynuację nauki, dla osób znajdujących się w przedziale wiekowym 18 – 25 lat, które kontynuują naukę w różnych typach szkół (nie mniej niż 500 zł miesięcznie) oraz pomoc na usamodzielnienie w formie pieniężnej jednorazowo (nie mniej jak 6600 zł, 3300 zł, 1650zł wysokość świadczenia zależy od czasu pobytu w opiece zastępczej), pomoc jednorazowa na zagospodarowanie w formie rzeczowej nie mniej jak 1500 zł.

	2008	2009	2010	2011
Środki na usamodzielnienia wychowanków pieczy zastępczej	69 694,00 zł	47 720,00 zł	74 385,00 zł	64 877,00 zł

Rodziny zastępcze pracujące na terenie Łomży i Powiatu Łomżyńskiego są otoczone opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej, zatrudnionego w Centrum Pieczy Zastępczej w Łomży. Rodziny zastępcze mają zapewnioną pomoc psychologa, pedagoga i prawnika.

Stowarzyszenie Edukacyjno-Pomocowe „Empatia” w Łomży integruje grupę rodzin zawodowych i niezawodowych, wspiera je, organizuje wypoczynek dzieciom z rodzin zastępczych, wyjazdowe warsztaty szkoleniowe rodzinom, zajęcia socjoterapeutyczne dzieciom z rodzin zastępczych.

Praca Centrum Pieczy Zastępczej i działania Stowarzyszenia Edukacyjno-Pomocowego „EMPATIA” uzupełniają się, wzbogacają formy i zakres wsparcia rodzinnej pieczy zastępczej.

2. Instytucjonalna piecza zastępcza w Łomży

Instytucjonalna opieka zastępcza w Łomży funkcjonowała jako dominująca do czasu utworzenia publicznego Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego w Łomży w 1994r. Był to początek procesu zmieniającego postrzeganie opieki zastępczej nad dzieckiem osieroconym. Aktywność adopcyjna OAO w Łomży spowodowała, że liczba dzieci w Domu Dziecka na ul. Polnej 16 systematycznie zmniejszała się

- w 1992 r. było 120 wychowanków wieku od 3 -25,
- w 2007 r. było 30 wychowanków.

Uległy załamaniu relacje wychowanek - wychowawca, problemy wychowawcze wymusiły radykalne przeorganizowanie placówki.

W 2009 r. nastąpiła zmiana lokalizacji, kadry wychowawców i przeorganizowanie w małą kameralną placówkę przy ul. Rybaki 14. Pozwoliło to osiągnąć standardy o jakich mówi ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej tj. docelowo 14 wychowanków. Założeniem tych zmian było utworzenie małej placówki z kadrami specjalistów socjoterapeutów, posiadających umiejętności do terapii i pracy z trudną młodzieżą. Socjoterapeutyczny charakter placówki /a nie placówka socjoterapeutyczna/ nie został użyty w nazwie po to, aby była to placówka lokalna, na potrzeby Miasta. Liczba wychowanków mieszkających w placówce i roczny koszt jej utrzymania oraz zapisy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej zmusza do szukania alternatywnych rozwiązań.

Na liście wychowanków w placówce jest 19 osób /z Łomży 17/, w tym:

- w placówce fizycznie 12 mieszka wychowanków,
- w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych przebywa - 4 wychowanków
- w bursach mieszka 3, osoby - te przyjeżdżają na weekendy.

Wiek wychowanków od 12 do lat 20. Pełnoletni wychowankowie mogą mieszkać w placówce do ukończenia 25 lat, /jeżeli kontynuują naukę/ lub mieszkać w mieszkaniu chronionym, które placówka posiada w budynku wielorodzinnym przy ul. Wojska Polskiego.

Tabela 7.

Liczba dzieci przebywających w placówce opiekuńczo - wychowawczej w Łomży w latach 2009 – 2011

ROK	2008	2009	2010	2011
Liczba wychowanków w placówce	20	16	18	19
W tym liczba wychowanków z miasta Łomży	19	15	17	13

Tabela 8.

Roczne koszty utrzymania całodobowej placówki opiekuńczo-wychowawczej w Łomży w latach 2008 -2012

ROK	2009	2010	2011	2012
Roczny koszt utrzymania placówki opiekuńczej	382 777 zł ½ roku	672 164,00 zł	720 040,00 zł	728 000,00 zł
Roczny koszt utrzymania wychowanka w placówce	23 923,00 zł	37 342,00 zł	37 894,00 zł	38 315,00 zł

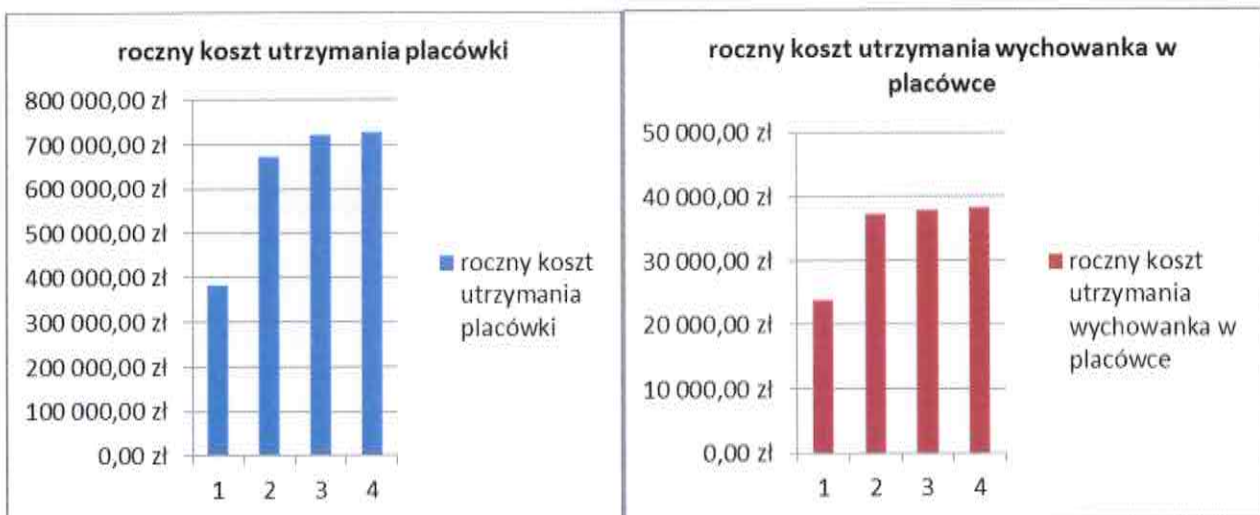
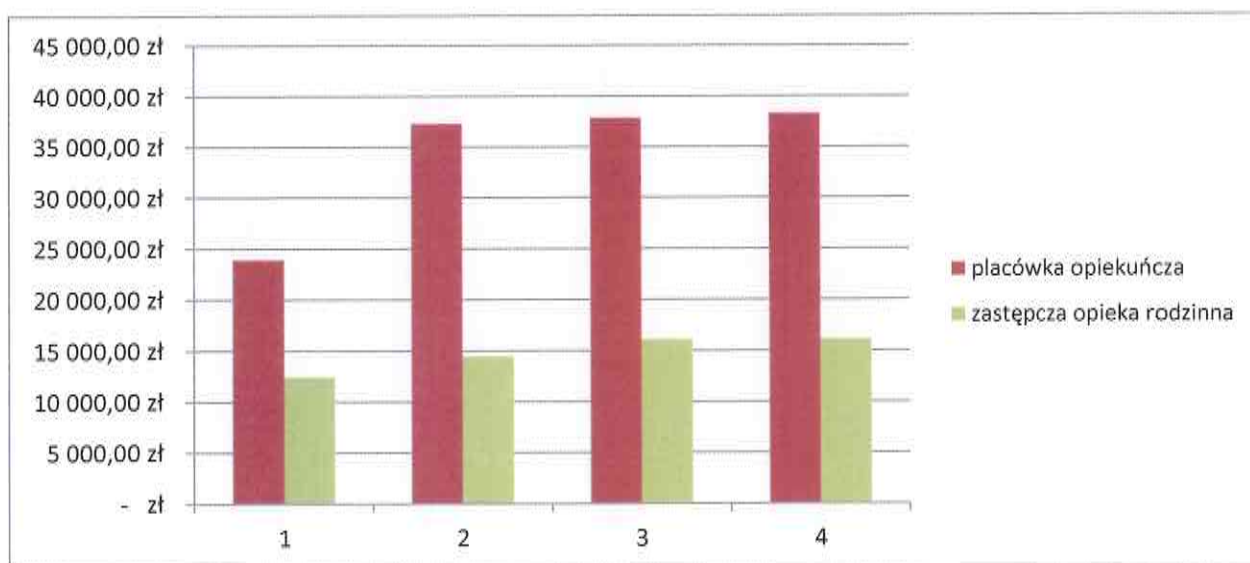

Tabela 9.

Porównanie: Roczny koszt utrzymania wychowanką w rodzinnej opiece zastępczej i roczny koszt utrzymania wychowanka w placówce opiekuńczo-wychowawczej w latach 2008-2011 w Łomży

Rok	Placówka opiekuńcza	Liczba wychowanków w opiece	Zastępcza opieka rodzinna	Liczba wychowanków w opiece
2008	23 923,00 zł	20	12 474zł	78
2009	37 342,00 zł	16	14 468zł	67
2010	37 894,00 zł	18	16 094zł	62
2011	38 315,00 zł	19	16 124zł	62

Z powyższych danych wynika, że przeciętne koszty utrzymania dziecka w opiece zastępczej z roku na rok wzrastają. Ponadto w sposób jednoznaczny należy stwierdzić, że koszt opieki rodzinnej w przeliczeniu na jednego wychowanka, jest znacznie niższy niż opieki instytucjonalnej, nie mówiąc już o niepodważalnej przewadze opieki rodzinnej, jeżeli chodzi o lepsze warunki do prawidłowego rozwoju i wychowania dzieci.

Z tych względów należy wspierać i rozwijać wszelkie formy rodzicielstwa zastępczego.

Z przedstawionych powyżej danych wynika, że z roku na rok zmniejsza się liczba dzieci umieszczonych w placówkach opiekuńczo – wychowawczych. Spowodowane jest to

stopniowym wzrostem liczby rodzin zastępczych, w tym rodzin zastępczych zawodowych, które sprawują opiekę nad trojgiem dzieci.

Dobra współpraca z sądami rodzinnymi, wypracowane zaufanie sądu rodzinnego powoduje, że do organizatora pieczy zastępczej kierowane jest każdorazowo zapytanie w przedmiocie umieszczenia dziecka w opiece zastępczej. Centrum Pieczy Zastępczej otrzymuje zawiadomienia o terminie rozprawy sądowej /stawiennictwo nieobowiązkowe/ lub wezwania na wokandę sądową /stawiennictwo obowiązkowe/. Opinie przedkładane sądowi przez Centrum Pieczy Zastępczej w przedmiotowych sprawach są pozytywnie uwzględniane.

Aktualnie dzieci, które przebywają w placówkach opiekuńczo – wychowawczych są w wieku dorastania, w związku z czym znalezienie dla nich kandydatów na rodziców zastępczych, a tym bardziej adopcyjnych jest bardzo trudne, a wręcz niemożliwe. Należy więc dążyć do tego, żeby kolejne dzieci, które będą musiały opuścić rodzinę naturalną trafiały do rodzinnych form opieki.

Aby system rodzinnej opieki zastępczej w Łomży funkcjonował i był w stanie ograniczyć do minimum opiekę instytucjonalną, konieczne jest :

- pozyskiwanie nowych kandydatów na rodziny zastępcze,
- systematyczne wsparcie rodzin zastępczych,
- ustawiczne podnoszenie kwalifikacji opiekunów zastępczych /szkolenia/,
- utworzenie rodzinnego domu dziecka,
- zagwarantowanie rodzinom zastępczym świadczeń wynikających z ustawy oraz świadczeń na tzw. zdarzenia losowe.

W latach 1999 – 2011 wiodącą rolę w budowaniu systemu rodzinnej opieki zastępczej w Łomży i sąsiednich powiatach pełnił Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy w Łomży .

Od stycznia 2012 r. system rodzinnej opieki zastępczej w Mieście Łomży i powiecie Łomżyńskim /na mocy podpisanego porozumienie/ rozwija, wspiera i nadzoruje Centrum Pieczy Zastępczej w Łomży.

3. Zadania powiatu w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

Do zadań własnych miasta na prawach powiatu należy min.:

- 1) opracowanie i realizacja 3-letnich powiatowych programów dotyczących rozwoju pieczy zastępczej, zawierających między innymi coroczny limit rodzin zastępczych zawodowych;
- 2) zapewnienie dzieciom pieczy zastępczej w rodzinach zastępczych, rodzinnych domach dziecka oraz w placówkach opiekuńczo – wychowawczych;
- 3) organizowanie wsparcia osobom usamodzielnianym opuszczającym rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka oraz placówki opiekuńczo – wychowawcze i regionalne placówki opiekuńczo – terapeutyczne, przez wspieranie procesu usamodzielnienia;
- 4) tworzenie warunków do powstawania i działania rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka i rodzin pomocowych;
- 5) prowadzenie placówek opiekuńczo – wychowawczych oraz placówek wsparcia dziennego o zasięgu ponad gminnym;
- 6) organizowanie szkoleń dla rodzin zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka, rodzin pomocowych i dyrektorów placówek opiekuńczo - wychowawczych typu rodzinnego oraz kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub pełnienia funkcji dyrektora placówki opiekuńczo – wychowawczej typu rodzinnego;
- 7) organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej, w szczególności przez tworzenie warunków do powstawania:
 - a) grup wsparcia,
 - b) specjalistycznego poradnictwa;
 - 8) wyznaczanie organizatora rodzinnej pieczy zastępczej;
 - 9) zapewnienie przeprowadzenia przyjętemu do pieczy zastępczej dziecku niezbędnych badań lekarskich;
 - 10) prowadzenie rejestru danych o osobach:
 - a) zakwalifikowanych do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej lub do prowadzenia rodzinnego domu dziecka,
 - b) pełniących funkcję rodziny zastępczej zawodowej lub rodziny zastępczej niezawodowej oraz prowadzących rodzinny dom dziecka;

11) kompletowanie we współpracy z właściwym ośrodkiem pomocy społecznej dokumentacji związanej z przygotowaniem dziecka do umieszczenia w rodzinie zastępczej albo rodzinnym domu dziecka;

12) finansowanie: **/realizacja MOPS w Łomży/**

a) świadczeń pieniężnych dotyczących dzieci z terenu powiatu, umieszczonych w rodzinach zastępczych, rodzinnych domach dziecka, placówkach opiekuńczo – wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo – terapeutycznych, interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych lub rodzinach pomocowych, na jego terenie lub na terenie innego powiatu,

b) pomocy przyznawanej osobom usamodzielnianym opuszczającym rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo – wychowawcze lub regionalne placówki opiekuńczo – terapeutyczne,

c) szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub pełnienia funkcji dyrektora placówki opiekuńczo – wychowawczej typu rodzinnego oraz szkoleń dla rodzin zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka oraz dyrektorów placówek opiekuńczo – wychowawczych typu rodzinnego;

13) sporządzanie sprawozdań rzeczowo – finansowych z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz przekazywanie ich właściwemu wojewodzie, w wersji elektronicznej, z zastosowaniem systemu teleinformatycznego (który stosowany jest w urzędach administracji publicznej realizujących zadania w zakresie określonym w ustawie, stanowią integralne części systemów teleinformatycznych stosowanych do realizacji świadczeń rodzinnych określonych w ustawie z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych);

14) przekazywanie do biura informacji gospodarczej informacji w przypadku powstania zaległości z tytułu nieponoszenia odpłatności.

4. Cel programu.

Celem Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w Mieście Łomża jest rozwijanie i doskonalenie systemu pieczy zastępczej. Promowanie rodzinnej opieki zastępczej jako wiodącej formy zabezpieczania dzieci, których rodzice nie są w stanie wypełniać rodzicielskich obowiązków. Budowanie świadomości społecznej, że opieka zastępcza nad dzieckiem jest częścią systemu pomocy społecznej. Minimalizowanie opieki instytucjonalnej. Doskonalenie procesu usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej.

5. Realizatorzy programu oraz ich zadania.

Cel szczegółowy	Zadanie do realizacji	Sposób realizacji	Realizatorzy
<p>1. Promowanie w środowisku zastępczych form opieki i wychowania dzieciom zabranym z naturalnego środowiska rodzinnego.</p>	<p>Promowanie zastępczych form opieki</p>	<p>- opracowanie materiałów informacyjnych, publikacje medialne. Spotkania informacyjne w jednostkach oświatowych oraz indywidualne.</p> <p>-Rozwój lokalnej współpracy z instytucjami działającymi na rzecz rodziny celem pozyskania kandydatów na opiekunów zastępczych</p>	<p>CPZ</p>
	<p>Zwiększenie liczby rodzin zastępczych niezawodowych i zawodowych.</p>	<p>Przygotowanie kandydatów na opiekunów zastępczych do opieki nad dziećmi: -Prowadzenie nieodpłatnych szkoleń dla kandydatów na opiekunów zastępczych - diagnozę psychologiczno - pedagogiczną. -wywiady społeczne w miejscu zamieszkania kandydatów -zgromadzenia dokumentów rodziny określonych ustawą - wydanie zaświadczeń kwalifikacyjnych dla kandydatów na rodziny zastępcze i do prowadzenia placówki rodzinnej.</p>	<p>CPZ</p>
	<p>Utworzenie placówki rodzinnej lub typu rodzinnego</p>	<p>Organizowanie okolicznościowych imprez dla dzieci z rodzin zastępczych. Udział rodzin zastępczych i dzieci w imprezach kulturalno-oświatowych w mieście. Medialne prezentacje dobrych wzorców rodzicielstwa zastępczego.</p>	<p>CPZ, organizacje pozarządowe placówki kultury i oświatowe</p>
	<p>Upowszechnianie roli rodzinnej opieki zastępczej.</p>	<p>Organizowanie okolicznościowych imprez dla dzieci z rodzin zastępczych. Udział rodzin zastępczych i dzieci w imprezach kulturalno-oświatowych w mieście. Medialne prezentacje dobrych wzorców rodzicielstwa zastępczego.</p>	<p>CPZ, organizacje pozarządowe placówki kultury i oświatowe</p>

	<p>Objęcie opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej wszystkich rodzin zastępczych w mieście Łomży</p> <p>Zgłaszanie do adopcji dzieci z uregulowaną sytuacją prawną.</p> <p>Pomoc dzieciom umieszczonym w rodzinach zastępczych</p>	<p>Monitorowanie pobytu dziecka i rozwoju dziecka w rodzinie zastępczej /zespoły ds. oceny sytuacji dziecka w opiece zastępczej. Regulowanie sytuacji prawnej dzieciom przebywającym w opiece zastępczej.</p> <p>Wnioskowanie o ustanowienie opieki prawnej dzieciom, których rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej.</p> <p>Przygotowanie karty zgłoszenia dziecka do adopcji. Współpraca z ROPS w Białymstoku - wydział Ośrodek Adopcyjny</p> <p>Organizowanie kontaktów z rodzicami naturalnymi Pomoc psychologiczna. Warsztaty socjoterapeutyczne Imprezy okolicznościowe dla dzieci /dzień dziecka, paczki świąteczne, wyjazdy krajoznawcze/</p> <p>Organizowanie wypoczynku letniego dla dzieci z rodzin zastępczych.</p>	<p>CPZ</p> <p>CPZ. Rodzina zastępcza, sąd rodzinny, ośrodek adopcyjny</p> <p>CPZ organizacje pozarządowe Wydział Oświaty UM.</p>
<p>2.Systematyczna praca z rodzinami zastępczymi.</p>	<p>Wsparcie rodzin zastępczych. Monitorowanie funkcjonowania. Ocena i praca nad pozytywnymi zmianami.</p>	<p>- Organizowanie nieodpłatnych szkoleń dokształcających. -Nieodpłatne poradnictwo psychologiczno-pedagogiczne. -Poradnictwo prawne - pomoc w pisaniu pism procesowych. -Pomoc w pozyskaniu możliwości specjalistycznego leczenia dziecka. -Organizowanie grupy wsparcia -Pozyskiwanie rodzin</p>	<p>Koordinator rodzinnej pieczy zastępczej /CPZ/ MOPS Poradnia Psychologiczno-pedagog. Sądy Rodzinne</p>

		<p> pomocowych lub wolontariuszy. -Sporządzanie diagnozy psychologiczno-pedagogicznej dziecka. -Kompletowanie dokumentacji dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej. -Współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi lokalnie na rzecz rodziny i dziecka. -Współpraca z MOPS w zakresie wypłacania świadczeń przysługujących rodzinom zastępczym. -Pomoc w rozwiązywaniu problemów życiowych rodzin zastępczych. -Wdrażanie pracy zespołowej /koordynator, rodzina zastępcza, rodzina naturalna, asystent rodziny/ - Roczna ocena funkcjonowania rodziny zastępczej. </p>	Inne instytucje specjalistyczne.
3.Reorganizacja opieki instytucjonalnej	Wypracowanie standardów określonych ustawą lub przeorganizowanie placówki w placówkę typu rodzinnego	<p> -Ograniczenie liczby wychowanków. Określenie specyfiki placówki. - Dostosowanie zatrudnienia do liczby wychowanków. –</p> <p> Opracowanie metod pracy poprawiające efekty wychowawcze. Praca z rodziną, nad powrotem dziecka do domu. -Utworzenie grupy dziennego pobytu. </p>	PW, MOPS. CPZ.

<p>4. Usamodzielnianie wychowanków pieczy zastępczej</p>	<p>Objęcie wsparciem usamodzielnianych wychowanków wszystkich form opieki zastępczej tj, opieki instytucjonalnej i rodzinnej opieki zastępczej.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Przyznanie pomocy pieniężnej na usamodzielnienie, kontynuowanie nauki oraz pomocy rzeczowej. -Umożliwienie zamieszkania w mieszkaniu chronionym usamodzielniającym się wychowankom. Motywowanie do kontynuowania nauki. -Pomoc w zatrudnieniu i budowaniu stabilizacji życiowej. -Pomoc w odbudowaniu więzi z rodziną . -Pomoc pedagogiczna i psychologiczna. -Wsparcie i dyskretne kontrolowanie funkcjonowania wychowanka w okresie zamieszkiwania w mieszkaniu chronionym. -Monitorowanie losów wychowanków. -Podnoszenie kwalifikacji zawodowych przez usamodzielnionych wychowanków, udział w kursach zawodowych, treningach kompetencji i umiejętności społecznych. 	<p>MOPS CPZ Pw PUP Organizacje pozarządowe</p>
<p>5. Wielokierunkowa praca z rodzinami biologicznymi, których dzieci przebywają w opiece zastępczej.</p>	<p>Motywowanie rodzin biologicznych do współpracy na rzecz powrotu dziecka do domu rodzinnego.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Wsparcie psychologiczno-pedagogiczne -Przydzielenie rodzinie asystenta rodziny. -Wzmacnianie więzi między rodzicami i dziećmi wychowywanymi poza domem rodzinnym. -Organizowanie grup samopomocowych . -Pomoc prawna. -Współpraca z pracownikiem socjalnym w zakresie skoordynowania pomocy rodzinie zmotywowanej do odzyskania dziecka. -Monitorowanie funkcjonowania rodziny po przejęciu odzyskaniu opieki nad dzieckiem. 	<p>MOPS CPZ PW</p>

6. Zakładane efekty.

1. Zwiększenie świadomości społeczności lokalnej odnośnie wartości rodziny poprzez podejmowanie działań profilaktycznych i promujących wartości rodzinne,
2. Postrzeganie rodzin zastępczych jako „wspierających” w pracy z rodziną niewydolną wychowawczo.
3. Wzrost liczby rodzin zastępczych niezawodowych, zawodowych i rodzinnych domów dziecka,
4. Diagnoza i szkolenie kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzącego rodzinny dom dziecka,
5. Wsparcie istniejących rodzin zastępczych,
6. Zmniejszenie liczby dzieci umieszczanych w instytucjonalnej pieczy zastępczej,
7. Wzrost liczby dzieci powracających do rodzin naturalnych,
8. Wzmocnienie systemu wsparcia dla rodzin zagrożonych bezradnością opiekuńczo – wychowawczą oraz rodzin dysfunkcyjnych,
9. Kompleksowe wsparcie osób usamodzielnianych opuszczających zastępcze formy opieki.

7. Limity rodzin zastępczych zawodowych na lata 2012-2014

ROK	2012	2013	2014
Rodziny zastępcze zawodowe	3	4	5
Rodziny zastępcze zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	1	1	1
Rodzinne domy dziecka lub typu rodzinnego	0	0	1
Limit miejsc dla dzieci w opiece zastępczej	12	15	26

8. Zagrożenia dla realizacji działań ujętych w Programie

1. Niewystarczająca ilość środków finansowych przeznaczonych na rozwój pieczy zastępczej,
2. Niewystarczająca liczba kandydatów na pełnienie funkcji rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka,
3. Brak kandydatów na przyjęcie do rodzinnej pieczy zastępczej dzieci niepełnosprawnych, z zaburzeniami zachowania lub nastolatków,
4. Brak współpracy ze strony naturalnych rodziców w celu powrotu dziecka do rodziny,
5. Utrudnianie przez naturalnych rodziców procesu przysposobienia dziecka,
6. Długotrwałe procesy regulowania sytuacji prawnej dziecka,
7. Trudności we współpracy z innymi instytucjami zaangażowanymi w pomoc dziecku i rodzinie,
8. Brak współpracy usamodzielniających się wychowanków zastępczych form opieki w procesie usamodzielnienia (nierealizowanie indywidualnych programów usamodzielnienia).

9. Źródła finansowania

Działania zawarte w Programie Rozwoju Pieczy Zastępczej w Łomży finansowane będą ze środków własnych Miasta, samorządów miast i gmin, z których dzieci umieszczone będą w pieczy zastępczej w Łomży oraz dotacji celowych i środków pozabudżetowych pozyskiwanych z innych źródeł.

10. Realizatorzy programu

1. Centrum Pieczy Zastępczej w Łomży,
2. Rodziny Zastępcze
3. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Łomży,
4. Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza w Łomży,
5. Sąd Rodzinny i Kuratorzy Sądowi
6. Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna,
7. Służba zdrowia,
8. Placówki oświatowe,
9. Urząd Miasta Łomży,
10. Policja,
11. Organizacje pozarządowe, Kościoły i związki wyznaniowe

11. Sposób monitorowania Programu

Koordinatorem Programu jest Centrum Pieczy Zastępczej w Łomży. Program jest spójny z Powiatową Strategią Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2006-2015 i Programem Pomocy Dziecku i Rodzinie stanowiącym integralną część (Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych na terenie Miasta Łomży na lata 2007 – 2015) Uchwała nr 74 /X-V/07 Rady Miasta Łomży z dnia 11.07.2007)

Monitorowanie realizacji programu na lata 2012–2014 odbywać się będzie na podstawie sporządzanej rocznej sprawozdawczości z wykonania zadań oraz analizy zbieranych informacji nt. działań ujętych w Programie. Informacje te przedkładane będą Radzie Miasta w corocznym sprawozdaniu z działalności Centrum Pieczy Zastępczej w Łomży.

Program ma charakter otwarty i będzie podlegał ewaluacji w zależności od pojawiających się potrzeb i możliwości finansowych Miasta w zakresie rozwoju pieczy zastępczej.

III. Zakończenie

Podstawową formą zapewniania dzieciom zaniedbanym socjalnie i wychowawczo warunków prawidłowego rozwoju powinna być profesjonalna i wszechstronna pomoc rodzinom w kryzysie. Gdy taka pomoc jest bezskuteczna dzieci mogą być kierowane do opieki zastępczej. Dobre funkcjonowanie systemu pieczy zastępczej wymaga fachowego przygotowania, przeszkolenia i wspierania opiekunów zastępczych. Organizatorzy pieczy zastępczej powinni wspierać rodziny zastępcze i traktować je jak partnerów, a nie jak klientów pomocy społecznej.

Nawet jeśli rodzina zastępcza nie zastąpi dziecku utraconej rodziny naturalnej, jeżeli nie uchroni go przed poczuciem krzywdy z powodu odtrącenia przez własnych rodziców, to należy przypuszczać, że pozytywne skutki wychowawcze przeważą nad negatywnymi. Dziecko wychowujące się w rodzinie zastępczej wzrasta w środowisku bardziej naturalnym i bliższym życiu rodzinnemu i społecznemu, niż to ma miejsce w domu dziecka.

W obliczu rosnącej liczby dzieci opuszczonych i zaniedbanych rodzinna piecza zastępcza jest formą wychowania – najbardziej zbliżoną charakterem do rodziny naturalnej, stanowi bardzo ważny element w systemie opiekuńczo-wychowawczym. Dlatego też słuszne jest kontynuowanie prac nad udoskonaleniem i stwarzaniem takich warunków, które pozwoliłyby rodzinom zastępczym na pełną realizację zadań wychowawczych.

Opracowany Program Rozwoju Pieczy Zastępczej na lata 2012 – 2014 ma charakter otwarty i będzie systematycznie aktualizowany w miarę pojawiających się potrzeb.

Opracowanie Programu:

Bożena Elwira Jabłońska

III. Zakończenie

Podstawową formą zapewniania dzieciom zaniedbanym socjalnie i wychowawczo powinna być profesjonalna i wszechstronna pomoc rodzinom w kryzysie. Gdy pomoc ta jest bezskuteczna dzieci mogą być umieszczane mocą postanowienia Sądu rodzinnego w opiece zastępczej. Dobre funkcjonowanie systemu pieczy zastępczej wymaga fachowego przygotowania, przeszkolenia i wspierania opiekunów zastępczych. Równie istotny jest właściwy dobór rodziny zastępczej do dziecka.

Nawet jeśli rodzina zastępcza nie zastąpi dziecku utraconej rodziny naturalnej, jeżeli nie uchroni go przed poczuciem krzywdy z powodu odtrącenia przez własnych rodziców, to należy przypuszczać, że pozytywne skutki wychowawcze przeważą nad negatywnymi. Dziecko wychowujące się w rodzinie zastępczej wzrasta w środowisku bardziej naturalnym i bliższym życiu rodzinnemu i społecznemu, niż ma to miejsce w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Dlatego też słuszne jest kontynuowanie prac nad doskonaleniem i stwarzaniem takich warunków, które pozwolą rodzinom zastępczym w sposób profesjonalny i przyjazny realizować zadania opiekuńczo wychowawcze mając na uwadze dobrze pojęty interes dziecka.

Opracowany Program Rozwoju Pieczy Zastępczej Łomży na lata 2012 – 2014 ma charakter otwarty i będzie systematycznie aktualizowany w miarę pojawiających się potrzeb i wprowadzanych zmian prawnych.

PODSTAWY PRAWNE PROGRAMU

Działania w zakresie rozwoju pieczy zastępczej regulują następujące akty prawne i dokumenty:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
2. Konwencja Praw Dziecka
3. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z dnia 2011 r. Nr 149, poz. 887 z późn. zm.)
4. Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362 z późn. zm.)
5. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.)
6. Rozporządzenie z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej (Dz. U. z 2011 r. Nr 292, poz. 1720)
7. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 grudnia 2004 r. w sprawie udzielania pomocy na usamodzielnienie, kontynuowanie nauki oraz zagospodarowanie (Dz. U. z 2005 r. Nr 6, poz. 45 z późn. zm.)
8. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 3 sierpnia 2012 r. w sprawie udzielania pomocy na usamodzielnienie, kontynuowanie nauki oraz zagospodarowanie (Dz. U. z 2012 r. poz. 954)
9. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na terenie Miasta Łomża na lata 2007 – 2015 (Uchwała nr 74 /X-V/07 Rady Miasta Łomży z dnia 11.07.2007)